

Den saakaldte „*Constitutio Valdemariana*“ af 1326.

Af

Kr. Erslev.

Da Hr. Cand. mag. Mackeprang i den foranstaaende Afhandling er kommet ind paa Spørgsmaalet om *Constitutio Valdemariana's* Ægthed eller Uægthed og derved bl. a. har henvist til en lille Lexikonartikel af mig, griber jeg Lejligheden til at udtale mig lidt nærmere om dette Spørgsmaal, der siden Werlauffs Undersøgelse i 1848 aldrig er blevet optaget til indgaaende Drøftelse.

Hvad nyere Historikere plejer at kalde *Constitutio Valdemariana* eller *Valdemari*, er en latinsk Artikel, der er optaget i en Erklæring, som Grev Kristjern af Oldenburg udstedte d. 28. Juni 1448 i Anledning af, at det danske Rigsraad da havde i Sinde at vælge ham til Konge. Han udtalte deri, at der nu „var ham forebragt og aabenbaret beseglede Breve og gamle Skrifter og Haandfæstninger af Kong Valdemar og Rigens Raad i Danmark¹⁾, givne og beskrevne i Aaret 1326“, hvilke bl. a. indeholdt en saalydende Artikel: „*Item ducatus Sunder-Jucie regno et corone Dacie non unietur nec annectetur, ita quod unus sit dominus utriusque etc.*“

¹⁾ Beseglede breve og olde scrifte unde handvestinge van koningk Wolmar unde des rikes rade to Dennemarken.

Som Følge deraf erklærede han, at om han opnaaede Danmarks Krone, vilde han og hans Livsarvinger ubrødelig holde denne Artikel, paa det at der kunde blive evig Fred mellem Danmark, Slesvig og Holsten.

Denne Grev Kristjerns Revers blev straks overleveret Hertug Adolf, der havde foranlediget dens Udstedelse; snart efter maa den dog være blevet henlagt i det slesvig-holstenske Raads, det senere saakaldte Ridderskabs Arkiv¹⁾, og den er ogsaa udgivet blandt „Privilegien der schleswig-holsteinischen Ritterschaft“ af Jensen og Hegewisch (1797).

1. Werlauffs Angreb paa Constitutio Valdemariana.

Da de danske Historikeres Nestor i Aaret 1848 gjorde dette Tvistespørgsmaal til Genstand for sin Prøvelse²⁾, gik han for saa vidt meget grundig til Værks, som han ikke indskrænkede sig til at rette Uægheds-paastanden imod selve Artiklen fra 1326, men ogsaa søgte at godtgøre, at Kristjerns Revers, hvorfra Artiklen

¹⁾ Reversen fandtes vistnok her allerede i 1533, da Wolfgang Utenhof fuldendte en Registratur over de slesvig-holstenske Hertugers Fællesarkiv. I denne, der i flere Exemplarer findes i Rigsarkivet, er Reversen af 1448 nemlig ikke anført, saa vidt jeg kan finde, hvorimod der nævnes Kopier af Kristjerns Landprivilegier med Tilføjelse: „Originale apud consiliarios ducatum“. Derimod har Utenhof (eller en samtidig Kancelliembedsmand) paa en Kopi af Brevet fra 1448 skrevet: „Originale aut in cista Danie aut apud consiliarios ducatum“; efter hvad der vides fra senere Tid, er den sidste Formodning aabenbart den rette, og Ridderskabet har vel faaet denne Revers til Bevarelse allerede 1460 eller endnu tidligere. — A. D. Jørgensen (40 Fortællinger, 3. Oplag, S. 160) udtaler, at Reversen uden Tvivl blev leveret Kristjern tilbage af Hertug Adolf; dette lader sig neppe forsvare.

²⁾ Antislesvigholstenske Fragmenter VII. 1—16.

ene kendes, ligeledes er af meget tvivlsom Ægthed. Den Argumentation, der førte ham til disse Udslag, er dog næppe opstillet paa den heldigste Maade, og vil man prøve den, bør man vistnok omstille de enkelte Grunde i en Orden, der bedre svarer til Genstanden. Hvad Werlauff tilsigter, er at erobre Fæstningen, selve Konstitutionen; men for at kunne naa frem til den, maa han først indtage Fæstningens Brohoved, Reversen fra 1448, og forud for Angrebet paa denne sidste gaar endda Ødelæggelsen af et Udenværk: allerførst vil Forf. hævde, at Reversen aldeles ikke eksisterer i Original. Set paa denne Maade kan vi bedst følge hans Tankegang, og det bliver en regelmæssig fremadskridende Belejring, der foregaar for vore Øjne.

Den Idee, at Reversen af 1448 ikke eksisterer i Original, og at det, som Ridderskabet gemmer i sit Arkiv, kun er en Kopi deraf, har Werlauff kuriøst nok faaet fra en slesvigholstensk Forfatter, den bekendte Professor Falck i Kiel; men denne har dog indskrænket sig til at ytre en Formodning om, at det forholder sig saaledes; Werlauff mener, at han heri „uden Tvivl har Ret“, og samtidig udtaltes Paastanden som et sikkert Faktum af Velschow¹⁾. Man undrer sig noget over denne Sikkerhed: thi hverken Falck eller de to danske Historikere har haft Adgang til Ridderskabets Arkiv, og man skulde da synes, at deres eneste Kilde til at udfinde, om Brevet her forelaa i Original eller i Afskrift, maatte være den af Jensen og Hegewisch foranstaltede Udgave af Ridderskabets Privilegier. Disse Mænd erklærer imidlertid, at alle de af dem aftrykte Privilegier i Originaler

---

¹⁾ Smstds. IX. 13

findes i Ridderskabets „Privilegielade“; de gør ingen Undtagelse ved Reversen af 1448, tværtimod, de udtrykker, at denne endda har været forsynet med Segl, idet de paa deres underlige gammeldags Maade under Aftrykket af Brevet anbringer et „L. S.“, d. e. Locus Sigilli. Hvorledes kan da nogen, der kun kan bygge paa denne Udgave, komme paa den Tanke, at hvad de to Udgivere aftrykker, blot er en Kopi?

Heldigvis har Falck antydet, hvad der har ført ham til hans Formodning. Han har i det fyrstelige Arkiv fundet en gammel Kopi af Reversen, og under Henvi-
ning til den er det, at han udtaler, at Kristjerns Brev „kun synes bevaret i en auskulteret Kopi, medens Originalen er gaaet tabt“¹⁾. Altsaa, at eet Arkiv bevarer en Kopi af et Brev, skal gøre det sandsynligt, at et andet Arkiv ikke ejer Originalen, — hvilken utrolig Logik! Andet Grundlag for Falcks Formodning er der imidlertid ikke, og det er denne vilde Idee, der i Dan-

¹⁾ Handbuch des Schleswig-Holstein. Privatrechts II, 144: „Die Urkunde Christians scheint nur in einer auscultirten Copie erhalten, das Original aber verloren zu sein. Vgl. meine Samml. III Bd. S. 256, Urkunde Nr. 38.“ Hvad Falck her henviser til, er en gammel, af ham aftrykt Registratur over Fællesarkivet, hvori som Nr. 38 anføres en Kopi af Reversen, aabenbart den samme, der er omtalt i Anmærkningen ovfr. S. 206 og som nu findes i Rigsarkivet, Slesvig 85 b (med Urette er den indføjet i denne Samling, der skulde indeholde Kronens Akter vedrørende Sønderjylland). — Idet Werlauff tiltræder Falcks Formodning, støtter han den ved at sige: „De to etc., som findes efter Ordene „der Greueschup to Holsten“ og i Slutningen, synes i det ringeste ikke at antyde nogen fuldstændig Kopi“. Kancelliskriverne i det 15. Aarhundrede var imidlertid ret flotte med at indsette *etc.* paa passende og upassende Steder, og det er aldeles klart, at der ikke er udeladt noget paa de, i øvrigt hele fire Steder, hvor der i Aftrykket i „Privilegien“ findes et *etc.*

mark er blevet ophøjet til at staa som en Kendsgerning. Overfor saadant er det næsten overflødigt at fremsætte den positive Oplysning, at Reversen endnu den Dag i Dag henligger i Original i Ridderskabets Arkiv¹⁾.

Angrebet paa Udenværket er da ganske mislykket, og Chancerne for at indtage Brohovedet bliver herved ikke lidt formindskede.

Werlauff mener, at Reversen af 1448 „lider af formelle Mangler, der kunne lede til den Formodning, at den ikke er bleven med fuldkommen Gyldighed udstædt“. Dette begrundes saaledes: „Stedet nævnes ikke; Vidners Navne og Segl mangle, som dog sjælden var Tilfældet ved Dokumenter af blot nogen Vigtighed; Christians Segl omtales, men om det virkelig har været vedhængt, vides ikke“. Dertil er at sige, at Udeladelsen af Dateringsstedet forekommer saa ofte i Datidens Breve, at det ingenlunde kan vække nogen Mistanke²⁾; at Vidner ikke nævnes, er saa langt fra underligt, at det tværtimod tør udtales, at man aldeles ikke kunde vente saadanne under en rent personlig Erklæring af en Fyrste, som Talen her gælder³⁾. At det endelig „ikke vides“,

¹⁾ Arkivet, der gemmes paa Klostret Preetz i Holsten, blev i 1878 undersøgt og ordnet af G. v. Buchwald, som beretter derom i en Artikel i Zeitschrift für schleswig-holst.-lauenburg. Geschichte IX, 203. I denne kommer han vel ikke ind paa Enkeltheder; men at han har forefundet Originalen til Reversen, fremgaar af private Meddelelser, som han ved den Tid gjorde daværende Professor Hasse i Kiel, der nu er Arkivar i Lübeck, og som paa min Forespørgsel velvillig har oplyst dette.

²⁾ Som nærliggende Exempler kan jeg henvise til, at tre Breve fra 1460, der er trykte i det samme Hæfte af „Fragmenterne“ som Werlauffs Afhandling, fattes Dateringssted (Antislesvigholst. Fragm. VII, 48, 55, 57).

³⁾ En meget nær Parallel har man i Grev Kristjernes Revers af 1. Sept. 1448, hvori han lover Hertug Adolf og hans Raader

om Brevet har været forseglet, d. v. s. at Werlauff ikke veed det, ja det synes dog mindre at være Brevets Fejl end hans. De to Mænd, der ene har set Originalen, de Herrer Jensen og Hegewisch, angiver jo, som allerede omtalt, Seglets Tilstedeværelse, og i en Genpart, som Slesvig Domkapitel har givet deraf 1569, anføres udtrykkelig, at det Domherrerne forelagte Brev var forsynet med „fullenkamenen ungeserigeden anhengenden Segelen“¹⁾.

Yderligere har Werlauff kun rettet den Bemærkning imod Reversen, at „en Modsigelse ogsaa kunde synes at finde Sted, naar Christian i et og samme Dokument omtaler sit Valg til Konge og tillige forpligter sig og sine Livsarvinger til at overholde fornævnte Artikel“. Man forbavses meget ved at se dette som en Anke. Havde Greven modsat givet Løftet for sig og sine Efterfølgere paa den danske Trone, saa havde dette maaske stemt bedre med den formelle Logik, men været i den stærkeste Strid med, hvad Greven havde Ret til at love; thi hvorledes skulde en Valgkonge kunde forpligtige sine, ogsaa af et frit Valg fremgaaede Efterfølgere? I saa Fald vilde Werlauff med god Grund kunne have angrebet Re-

---

at overholde, hvad de paa hans Vegne har lovet det danske Rigsraad; ogsaa her er der ingen Vidner (Priv. d. Ritterschaft S. 23). Men man behøver for øvrigt ikke stort Kendskab til Datidens Breve for at vide, at Privatmænd vel som oftest har Vidner under de af dem udstedte Dokumenter, men at ved Breve, udstedte af Auctoriteter — Konger, Bisper, Fyrster —, gælder lige det modsatte. At Rigsraadet medbesejler de Kongebreve, til hvis Udstedelse dets Samtykke krævedes, eller at Retterthingskansleren nævnes som Vidne under de Breve, som han i Embedsmedfør udfærdigede i Kongens Navn, er jo noget andet.

¹⁾ Kapitlets Brev i Original: Rigsark. Slesvig 85 c (i nyere Tid indlagt i denne Samling, hvori det slet ikke passer). De gode Domherrer synes rigtignok at have set dobbelt, siden de taler om „Segl“ i Flertal.

versen — og havde sikkert gjort det; men nu synes Grevens Løfte at være saa overordentlig korrekt. Han paatager sig en personlig Forpligtelse, gældende for det Tilfælde, at han bliver valgt til dansk Konge, og han paalægger sine Livsarvinger den samme Pligt, om de skulde komme i det samme Tilfælde.

Naar Werlauff da paa et saadant Grundlag bygger en Formodning om, at Reversen „blot har været et Ud-kast“, turde dette være ganske utilladeligt. Imidlertid bør vi her allerede omtale et Par Bemærkninger, som Forfatteren vel fremfører imod selve Konstitutionen af 1326, men som egentlig maa siges at ramme den senere Revers. Saaledes finder Werlauff det „ikke aldeles uvæsentligt, at her omtales Danmarks Riges Raad, længe før et saadant egentlig existerede“, og „end mærkeligere“, at det gamle, saa yderst vigtige Aktstykke „ikke er optaget fuldstændigt i en saa meget yngre Revers“. Begge disse to Indvendinger vedkommer jo dog virkelig ikke „Konstitutionen“ fra 1326, men ene Akten af 1448; hverken det ene eller det andet Punkt synes dog at frembyde nogen Vanskelighed, naar man blot stiller sig klart, hvilke Breve det var, som Hertug Adolf i 1448 kunde forelægge sin Søstersøn. Og der er saa meget mere Grund til at gøre dette, som det jo er ret paa-faldende, at medens Reversen kun anfører Ordlyden af een eneste Artikel, citerer den forud flere forskellige Breve, skønt Artiklen dog vel kun har staaet i eet af disse. Denne Underlighed har man ogsaa tidligere lagt Mærke til og naturligvis anført den som een, om end lille Anke mod Reversen; klogere havde det nok været, om man havde søgt at fatte Grunden til den usædvanlige Udtryksmaade.

Blandt de Breve, Reversen hentyder til, synes man

straks at kunne genkende eet. Naar der tales om en „hantvestinge“, udstedt i Aaret 1326 af Kong Valdemar og Rigens Raad i Danmark, kan herved vist kun menes Kongens Valghaandfæstning, og at denne citeres, har saa meget større Interesse, som der jo i sig selv vilde være al Grund til at tro, at den siden anførte Artikel netop hørte hjemme i en Haandfæstning; dens hele Form og fyndige Udtryksmaade gør denne Formodning meget nærliggende, og man har da ogsaa lige fra Kofod Ancher gættet, at det var saa. Men har Adolf kunnet forelægge Grev Kristjern den gamle Haandfæstning i Original? Sikkert ikke. De danske Kongers Valgløfter havde deres givne Hjem i det danske Riges Brevgemmer, og det betyder for denne Tidsalder Lunde Domkapitels Arkiv; det var jo naturligt, at Rigets Privilegier gemtes hos Ærkebispens, hvis Særret det var at krone Kongen og som stod som den fremmeste Mand i Rigens Raad. Hvad Valdemar Eriksøns Haandfæstning angaar, kan vi ogsaa godtgøre, at denne gemtes i Lund, og det bl. a. for Tidspunkter, der ligger kort før og efter Aaret 1448; i 1425 er dette Dokument blevet registreret sammen med Lunde Kapitels Breve¹⁾, i 1494 blev det helt afskrevet i Kapitlets Brevbog. Det tør altsaa siges med fuld Sikkerhed, at hvad Hertug Adolf har kunnet fremlægge, kun kan have været en Afskrift af Haandfæstningen.

---

¹⁾ Registraturen 1425: Rigsark., Danske gejstlige Sager, App. Nr. 5 (før: Gml. kgl. Saul. 4°, 2470). Haandfæstningen er her registreret saaledes under Lit. D: „Placitatio nobilium regni Dacie in electione novi regis, in qua cavetur de libertate cleri et quod Borendeholm semper cedat ecclesie Lundensi“. At dette betyder Brevet af 1326, ses ved Sammenligning med Lundebogen fra 1494, hvis tilsvarende Indholdsangivelse er trykt i SRD. VII, 250.

Denne Iagttagelse, der skønt saa meget simpel dog ikke er kommet tidligere Granskere i Tankerne¹⁾, forklarer nu netop de paafaldende Udtryk, som Reversen af 1448 anvender, før den anfører selve Artiklen af 1326. Havde Adolf kunnet forelægge den Akt, hvori Artiklen hører hjemme, i selve dens originale Udfærdigelse, havde det jo været urimeligt at citere mere end denne ene Statsakt. Men da han ikke kunde det, har han maattet søge Støtte ved at forevise Grev Kristjern andre Breve fra 1326, „beseglede Breve“ af Kongen og Rigens Raad, og han har da fra sit eget Hus' Arkiv fremdraget Kongens originale Lensbrev til Grev Gert og de to Breve, hvori det danske Riges Stormænd stadfæster Forleningen²⁾. Disse Breve, ved hvilke Løftet fra Haandfæstningen om, at Sønderjylland ikke skulde lægges ind under Kronen, jo blev udført, har overfor Kristjern afgivet Garantien for, at det virkelig forholdt sig rigtig med denne Haandfæstningsartikel, der ikke kunde forevises i Original.

Ud herfra forstaar man da let og naturlig disse Reversens indledende Udtryk om „beseglede Breve og gamle Skrifter og Haandfæstninger“; de dækker over den Mangel, at selve den siden anførte Artikel ikke er hentet fra en Original, hvad man selvfølgelig nødig vilde sige med rene Ord. Og derved imødegaaes ogsaa de ovenanførte Indvendinger af Werlauff. Det vilde have været urimeligt at indføre hele den lange Haandfæstning i Reversen, blot for den enkelte Artikels Skyld, der ene havde

¹⁾ Kofod Ancher (Saml. jurid. Skr. III, 427) har endog udtalt, at Valdemar Eriksons Haandfæstning blev tilbagegivet ham, da han nedlagde den danske Krone.

²⁾ Repertorium Nr. 1439, 1446, 1447.

Interesse¹⁾, og man kunde allermindst falde paa at gøre det, naar Haandfæstningen endda ikke kunde forelægges Kristjern i fuld autentisk Form. At fremdeles Koncipisten af Reversen fra 1448 kalder Udstederne af Brevene fra 1326 „Kongen og Rigets Raad“, ja, at det har kunnet vække nogens Forundring, det er i sig selv en saare forunderlig Ting, som kun kan forstaas af den, der veed, at alle vore Historikere af det ældre Slægtled var saa mærkelig enige om, at „Rigsraadet“ i Danmark først fremtræder meget længe efter 1326, „næsten hundrede Aar efter“, som man plejede at sige²⁾. Selv om dette nu var rigtigt, hvorledes kunde man da forlange, at den holstenske Kancellist fra 1448 skulde have saa nøje Rede paa Danmarks gamle Statsret? Jeg gad vide, hvorledes han ud fra sin Tids Tankegang skulde betegne en Række Stormænd, der optræder som bemyndigede til at handle paa det danske Riges Vegne, som andet end „det danske Riges Raad“. Men den saa ofte gentagne Sætning om Rigsraadets Alder er jo oven i Købet aldeles urigtig; Benævnelsen „Rigens Raad“ er allerede ret almindelig blot en Menneskealder efter 1326³⁾, og

¹⁾ Werlauff mener, at „Artiklens rette Sammenhæng og Betydning derved er tabt“. Dette er jo dog ingenlunde Tilfældet, saa vist som i Haandfæstningerne hver Artikel danner et lille Hele for sig, og der er ingen Grund til at tro andet, end at Artiklen er anført fuldstændig i Reversen; at Citatet her slutter med et *etc.*, betyder sikkert ikke, at noget er udeladt, men er blot Kancelliskrivervane (sml. ovfr. S. 208).

²⁾ Exempelvis anføres, at Knudsen (Antislesvigholst. Fragm. VII, 68) klager over, at Michelsen og Falck ved at lade Stormandsbrevene af 1326 være udstedte af det danske Rigsraad, „lægger en mærkelig Uvidenhed i den danske Statsret for Dagen, idet de lader et dansk Rigsraad udstede Breve noget nær 100 Aar, førend det blev til“.

³⁾ Jfr. Matzens Retshist., Offentlig Ret I, 170 f.

den forekommer i selve Tiden nærmest før og efter det Aar, da „Rigets bedste Mænd“ (*meliores regni*) havde vedtaget Valdemar Eriksøns Haandfæstning¹). Hertug Adolfs Kancellist har i al sin Naivitet truffet Sandheden bedre end lærde danske Historikere fra dette Aarhundrede²).

Ægtheden af Grev Kristjerns Revers maa da siges at være hævet over enhver Tvivl; alle de Indvendinger, Werlauff har fremført mod den, er i den Grad grebne ud af Luften, at ingen af dem kan tilkendes blot en Fjers Vægt. Det Brohoved, gennem hvilket han saa let mente at komme ind i selve Fæstningen, staar uindtaget og uindtageligt.

Mod selve Artiklen fra 1326 retter Werlauff tre Bemærkninger. Af disse kender vi allerede de to, der drejer sig om, at Brevet siges at være udstedt af „Rigens Raad“, og at kun den ene Artikel, ikke hele Brevet af 1326, er optaget i den senere Revers; vi har drøftet dem under Reversen, hvorunder de rettelig hører hjemme, og der falder derfra end ikke Skyggen af nogen Mistanke tilbage paa selve den gamle Artikel. Som direkte Angreb imod denne bliver da kun tilbage een eneste Bemærk-

¹) Kristoffer II 1321: *mediantibus omnibus praelatis et aliis potentioribus consiliariis regni Danie* (Hvitfeld III, 292; Fol. 416); samme Konge 1328: *consiliarii regni Dacie* (Repertorium Nr. 1541). Som Regel talte Datiden ganske vist dels om „Kongens Raader“, dels om „Rigets bedste Mænd“, men hvor nær det laa derfra at gaa over til „Rigens Raader“, ses f. Ex. af et Kongebrev af Valdemar Eriksøn 1326, hvori det hedder: *de consilio consiliariorum nostrorum, meliorum videlicet regni Dacie* (Sartorius II, 315).

²) Til Værdsættelse af den Maade, hvorpaa Knudsen i de nysanførte Ord farer frem mod de tyske Forfattere, er det betegnende, at ogsaa Matzen paa anf. Sted lader „Rigens Raad“ være medvirkende ved Lensakterne af 1326.

ning, nemlig: „Som aldeles uvæsentligt kan det ikke anses, at der nævnes *ducatus Sunderjutia*, da baade Lensbrevet og Bekræftelsen have *ducatus Jutia*“. Angrebet er her ganske vist fremført saa beskedent, at man næsten blues ved at imødegaa det skarpt; imidlertid, naar Forfatteren selv anfører et Bevis, der let kunde mangfoldiggøres, paa, at Datiden ogsaa anvendte Udtrykket *Sunderjutia*¹⁾, maa man dog helst sige rent ud, at det netop maa anses for „aldeles uvæsentligt“, at der bruges denne forskellige Udtryksmaade i Haandfæstningen og i Forleningsakterne, der jo oven i Købet ere udstedte med to Maaneders Mellemrum og vel slet ikke førte i Pennen af een og samme Mand.

Kunde man end sige, at det var for meget at forlange, om en Artikel paa kun 18 Ord skulde frembyde tydelige Svagheder fra Formens Side, saa er det i alt Fald et Faktum, at saadanne ikke findes; Artiklen passer efter hele sin Udtryksmaade aldeles fortræffelig ind i Haandfæstningssproget fra det fjortende Aarhundrede. Og et Angreb imod selve Artiklens Indhold og Mening, en Paastand om, at den ikke passer til den historiske Situation i 1326, er aldrig rejst selv af dens ivrigste Modstandere. Artiklen fastsætter, at Sønderjylland ikke maa lægges umiddelbart ind under den danske Krone. Med Rette paapeger Werlauff, at dette var et Ønske, som de holstenske Grever sikkert har nærret lige siden Kong Abels Dage; men man maa jo gaa videre og sige, at der netop i Forsommeren 1326 forelaa en Situation, der maatte gøre det særlig attraaværdigt at

---

¹⁾ *Ducatus Sunderjutia* forekommer endda allerede 1286: Hasse II, 284.

faa Ønsket fastslaaet ved en Lovbestemmelse, og som paa den anden Side ogsaa muliggjorde for Holstenerne at faa dette sat igennem.

Da Grev Gert i 1326 i Forbund med de danske Stormænd satte sin sønderjydske Myndling paa Danmarks Trone, laa Hertugdømmets Indlæggelse under Kronen formelt lige saa nær, som den i Virkeligheden var fjern; den nye Konge beholdt jo ogsaa i sine første Maaneder sin hidtil førte Titel som Jyllands Hertug. Hvor naturligt var det da ikke, at Grev Gert allerede blandt Kongens Løfter, der sikrede de danske Stormænd og Stænder deres Rettigheder, tillige indførte en Artikel, der udelukkede, at Kongen vedblev at beholde sit tidligere Hertugdømme. Det havde ikke set smukt ud, om Valdemar udtrykkelig havde lovet Grev Gert Forleningen allerede i Haandfæstningen; men det passede ganske til dennes Karakter, at man i det Øjeblik, da man valgte en jydsk Hertug til Danmarks Konge, sikrede Hertugdømmets vedblivende Stilling som særskilt Len ved en derom handlende Artikel. Artiklen passer ganske ind i Grev Gerts Stræben i sin Almindelighed, i hans politiske Stilling netop i Juni Maaned 1326, derom kan der ikke være Tvivl.

Har man med god Grund aldrig angrebet Artiklen fra dette Synspunkt, saa har man derimod først og sidst imod den ført i Marken, at Bestemmelsen aldrig omtales i hele Tiden lige fra 1326 og til Kristjerner Revers af 1448; Werlauff lægger megen Vægt herpaa, og samtidig fremførte Molbech dette Argument i de stærkeste Ord¹⁾.

---

¹⁾ Nyt Hist. Tidsskr. II, 298 ff. Oven paa Werlauffs forsigtige og skruede Udtryksmaade er det næsten velgørende at læse Mol-

Der turde overfor denne Tanke først være Grund til at gøre opmærksom paa, at man ingenlunde som Regel kan vente en middelalderlig Lovbestemmelse eller traktatmæssig Aftale citeret eller omtalt i den paafølgende Tid. I vore Dage er det anderledes; men det hænger sammen med en Offentlighed, en politisk Diskussion, som var Middelalderen ganske fremmed. Den Gang blev Overenskomster og politiske Aftaler gemte i Arkiverne, hvor kun yderst faa eftersøgte dem, og enhver, der kender Middelalderens Historie, vil ofte være blevet overrasket over at se, hvor lidt selv de ledende Stormænd er kendte med Beslutninger og Overenskomster fra den nærmeste Fortid. Hvis man vilde eftergaa, hvor mange enkelte Haandfæstningsartikler der er blevet citerede i Tiden efter deres Udstedelse, vilde man sikkert faa ud, at ikke een af ti nogensinde er blevet fremdraget. Med andre Ord, i al Almindelighed betyder Eftertidens Tavshed om Artiklen intet; man maa derimod paavise aldeles bestemte Tilfælde, ved hvilke man kan sige: her maatte eller her burde der i alt Fald være taget Hensyn til hin Artikel.

Dette har nu Werlauff ogsaa gjort, og som Breve,

bechs uforbeholdne, varme Ord. Lidt komisk er det, at han gentagende taler om, at Artiklen ikke omtales i „134 Aar“, idet han stadig subtraherer 1326 fra 1460 i Stedet for fra 1448, og det skyder unægtelig vel meget over Maalet, naar det hos ham bl. a. siges, at „det maatte forundre (Kristjern) i Aaret 1460 [!] at skulle confirmere et Document, der i 134 [!] Aar factisk ikke havde været til, dersom man ikke paa den Tid havde været aldeles ligegyldig ved Midlerne for at opnaa et politisk Øiemed“. Den sidste Sætning henstaar ganske ubevist, og de af Forf. selv udhævede Ord indeholder jo en yderst dristig Svingning over fra, at Brevet „faktisk“ ikke er citeret, til at det ikke har været til, noget, der aldrig kan blive faktisk, men i det højeste meget sandsynligt.

hvori Artiklen burde være omtalt, nævner han i første Række selve Forleningsakterne fra 1326 (S. 5), desuden ogsaa de senere Lensbreve paa Hertugdømmet (S. 7—8). Dertil maa dog siges, at nogen tvingende Grund til at nævne Artiklen i Lensbrevene forelaa ikke, ja, den vilde endog passe ret daarlig heri. Et Lensbrev indledes med en Udtalelse om, at den og den Mand har ydet eller kan ventes at yde Lensherren store Tjenester; derfor faar han Forleningen. En yderligere Motivering er overflødig, og at medtage Artiklen, der forbyder Kongen at inddrage Lenet, kunde jo ikke blive andet end det modsatte af en Kompliment til Lenets Modtager; „jeg vil forlene dig med Sønderjylland, siden jeg ikke har Lov at tage det selv“, — man ser let, at det ikke var fristende at bygge et Lensbrev over den Tanke.

Naar Werlauff derimod her fremfører den store Lensproces mellem Erik af Pommern og de holstenske Grever, hvis Akter er bevarede nogenlunde fuldstændig, og mener, at Greverne under denne dog maatte have paaberaabt sig Artiklen af 1326, saa staar det dermed helt anderledes end ved Lensbrevene. Var der i disse slet ingen naturlig Plads for Bestemmelsen, vilde denne derimod under Processen have været det allerstærkeste Vaaben i Grevernes Haand mod Kong Erik. Hvad enten denne paastod, at Sønderjylland burde tilkomme ham som Arv, eller han hævdede, at Landet ikke var noget særligt Len, men kun en Del af Riget ligesom alle andre Landsdele, vilde Fremlæggelsen af *Constitutio Valdemariana* have været af den mest afgørende Virkning; „Hertugdømmet maa ikke indlægges under Kronen“, dermed var Eriks sidste Paastand slaaet til Jorden; —

„aldrig maa een og samme være Herre i begge“, dermed var den danske Konges Arvekrav paa Hertugdømmet udelukkede. Og dog er det et Faktum, at Holstenerne under hele deres gentagne, vidtløftige og indtrængende Bevisførelse aldrig nogensinde omtaler denne Artikel, der i saa stærke Ord udtalte, hvad de kæmpede for; medens de fremlagde alle Lensakterne af 1326, hentyder de end ikke til den lille, betydningsfulde Artikel fra samme Aar. Det er da ulvivlsomt snarest for svagt udtrykt, naar Werlauff siger, at „de holstenske Grever næppe vilde have undladt at beraabe sig paa et Dokument af et saadant Indhold, dersom de havde haft det“.

Nej, det havde de ganske sikkert ikke, dersom de havde haft det. Men de havde det jo netop ikke, hvis Dokumentet er Kong Valdemars Haandfæstning. Hvad der i Schauenburgernes Arkiv forelaa af Akter til Oplysning om Slægtens Adkomst til Hertugdømmet og til Hævdelse af dets Særstilling, det fremdrog Greverne med største Omhu under Processen; men i dette Arkiv hverken var der eller kunde der være en dansk Haandfæstning. Denne laa vel forvaret ovre i Lund; Greverne havde ingen Adgang til den og kunde ikke ane, at der her var et Argument at finde, kraftigere end noget af dem, de med Møje opledte i deres egne Brevgemmer¹⁾. Selv

---

¹⁾ Hvis man vilde mene, at Holstenerne, selv om de ikke havde Adgang til Haandfæstningen, dog i det mindste maatte antages at have haft en Tradition om denne Bestemmelse, der var af saa indgribende Betydning for deres Ret til Slesvig, vilde dette sikkert bero paa en Miskendelse af, hvad der huskedes om den Art Sager. De gentagne Procedurer mellem Erik af Pommern og Schauenburgerne afgiver netop aldeles overraskende Beviser paa, hvor kort Hukommelsen var; til Trods for de store Anstrengelser, der gøres, lykkes det ingen af Parterne

paa dansk Side var der rimeligvis ingen, der kendte den gamle Haandfæstning; Erik af Pommern havde jo selv ikke udstedt nogen saadan.

Den simple Grund til, at Greverne under Processen ikke nyttede Artiklen fra 1326, er da, at den ikke existerede — for dem. Men snart efter kom der en Tid, hvor det blev anderledes. Det danske Rigsraad rejste sig imod Erik af Pommern; ved den Lejlighed fik Stormændene de gamle Haandfæstninger frem og søgte Vaaben i dem, som de brugte mod Kongen. Og Side om Side med Rigsraadet i denne Kamp stod netop den holstenske Grev Adolf; med dets Samtykke blev han arvelig Hertug af Slesvig, og selv regnede han sig som Medlem af det danske Rigsraad, hvori han ogsaa som Rigets Vasal rettelig havde sin Plads. Ved denne Tid har de danske Stormænd blandt andre gamle Haandfæstningsartikler ogsaa læst Bestemmelsen om Sønderjyllands Stilling; Hertug Adolf er blevet kendt med den, og man kan forestille sig, med hvilke Følelser han har set disse Ord, der for ham maatte staa som den stærkeste Retfærdiggørelse af den Kamp, som havde fyldt hans Ungdom. Har Artiklen fra 1326 staaet i Kong Valdemars Haandfæstning, bliver det lige saa let forstaaeligt, at Hertug Adolf 1448 kunde forelægge sin Søstersøn en Afskrift af den, som at han og hans Brødre en Menneskealder før ikke kunde føre denne Artikel frem under deres Lensproces.

---

blot at forstaa det rent ydre Forløb af Slesvigs Skæbne i det nærmest foregaaende Aarhundrede. Hvor langt fjernere laa det da ikke, at man skulde have mindedes en enkelt Artikel i Haandfæstningen, hvis praktiske Betydning først og sidst var den at bane Grev Gert Vej til at faa det Hertugdømme, som den nyvalgte Konge sad inde med.

Vi er hidtil stadig gaaet ud fra den Tanke, at Bestemmelsen af 1326 er en Artikel af Kong Valdemars Haandfæstning. Men har vi da ikke denne Haandfæstning ligesom de øvrige danske Kongers? Jo, det har vi netop, eller, om end selve Originalen af Haandfæstningen 1326 i Tidens Løb er gaaet tabt, saa har vi i det mindste en fuldstændig Afskrift af den, hvorefter den oftere er blevet trykt. I denne Afskrift finder man nu ikke den meget omtalte Artikel, og herved synes paa een Gang en Vanskelighed at vise sig af den alvorligste Natur.

Heldigvis er denne Gaade løst allerede i forrige Aarhundrede. Vor største Retshistoriker Kofod Ancher er i sin „Danske Lensret“ kommet ind paa dette Spørgsmaal¹⁾, og han mener, at denne sidste Vanskelighed er let at forklare. Den Haandfæstning af Valdemar Erikson, der nu kendes gennem Afskriften, er, siger han, aabenbart en Udfærdigelse, beregnet for Skaane. Naar dertil kommer, at vi veed, at der ofte er Uoverensstemmelser og Afvigelser mellem de forskellige Udfærdigelser af den samme Haandfæstning, frembyder det intet som helst underligt, at Valdemar Eriksøns nørrejydske Haandfæstning har indeholdt Artikler, der ikke staar i det skaanske Exemplar, og deriblandt har da netop været den Artikel, der bestemmer Sønderjyllands Forhold til den danske Krone.

Mod denne Tankegang er der, saa vidt jeg veed, indtil nu ikke fremført en eneste Indvending; Werlauff har i det mindste intet at fremsætte imod den. Han gengiver Kofod Anchers Tankegang, udvider den end-

---

¹⁾ Saml. jurid. Skrifter III, 426.

ogsaa ret betydelig, og siger saa: „en og anden mindre betydende formel Grund kunde synes at tale for denne Formodning“. Kort efter udtaler han ganske vist: „Flere og vægtigere Grunde ere imidlertid de Grunde, som“ — man venter her: kan anføres imod Formodningen; men Werlauff fortsætter: — „som maa gøre det hele Aktstykke mistænkeligt“. Her følger saa — intet, der rammer Formodningen om, at Artiklen har staaet i Kong Valdemars (jydske) Haandfæstning, — men vel alt det, som er drøftet i det foregaaende.

Til dette er der ingen Grund til at vende tilbage. Det synes mig at staa aldeles klart, at kan der ikke fremføres nogen Indvending imod Kofod Anchers Hypothese, løser denne alle Vanskeligheder. Af de Indvendinger, man har fremført imod Artiklen 1326 og den Revers, hvori den er indført, er nogle urimelige og bortfalder af sig selv; Resten kunde gælde under visse Forhold, men netop de forsvinder, naar man tænker paa Haandfæstningen og paa dens arkivalske Gemnested. Maaske har det nørrejydske Exemplar af Haandfæstningen ikke været bevaret i Lund; men hvor det saa har været, hos Kapitlet i Viborg, der faktisk en Tid har haft et Exemplar af Kong Olufs Haandfæstning i sin Varetægt¹⁾, eller andetsteds, — i Holsten har det i det mindste ikke været, og alt, hvad der er sagt i det foregaaende, kan da gælde ogsaa under denne Forudsætning.

Werlauffs kritiske Undersøgelse af *Constitutio Valdemariana* blev det afsluttende Indlæg angaaende dette Spørgsmaal fra dansk Side, og naar man siden

¹⁾ Sml. ndfr. S. 227.

omtalte Artiklen fra 1326, indskrænkede man sig til at henvise til Werlauffs Resultater i den Overbevisning, at Spørgsmaalet om Bestemmelsens Uægthed dermed var ganske afgjort. Efter hvad der er paavist i det foregaaende, staar det helt anderledes, og man kan ikke undre sig over, at Werlauffs Indlæg intetsonhelst Indtryk gjorde i Tyskland. Faa Aar efter at det var fremkommet, vendte Waitz i sin „Schleswig-Holsteins Geschichte“ tilbage til Spørgsmaalet. Han henviser til, hvorledes Bestemmelsen indeholder, hvad det schauenburgske Hus havde stræbt efter et Aarhundrede igennem og hvad Forholdene nu tillod Grev Gert at fastslaa; hvad angaar at Artiklen, der baade efter sin Form og efter Udtrykkene i den senere Stadfæstelse maa have staaet i Valdemars Haandfæstning, savnes i Udgaven af denne, „saa er der allerede af andre blevet gjort opmærksom paa, at en forskellig Udfærdigelse af Haandfæstningen for de enkelte Provinser ikke var noget usædvanligt, og at den trykte Text nærmest peger paa Lund og Skaane, medens den hidtil ukendte Redaktion for Jylland eller Hertugdømmet maatte indeholde det Sted, der berører dem“.

Dette var i Virkeligheden fuldt forsvarligt, saaledes som Sagen var lagt til rette netop fra dansk Side, og Werlauffs modsatte Udslag hænger kun sammen med, at han ikke har haft Øje for, hvorledes netop Kofod Anchers Hypothese tillader at forklare Hovedgaaden ved *Constitutio Valdemariana*, det, at den ikke citeres af Holstenerne under den store Lensproces¹⁾.

¹⁾ Til Bedømmelse af Waitz's Stilling bør dog tilføjes, at han efter den ovenfor oversatte Sætning vedbliver saaledes: „Eben diese [Redaction für Jütland] konnte später den Schauenburgern

2. Hertug Adolf eller Haandfæstningsafskriften?

Den Theori af Kofod Ancher, som endnu Werlauff kunde anføre uden Indvendinger, kan imidlertid ikke fastholdes nu, da vi er blevet nøjere kendte med Haandfæstningerne ved gode Udgaver.

Theorien indeholder et dobbelt, dels at der kan formodes at være udfærdiget særskilte Exemplarer af Haandfæstningerne for de forskellige Landsdele, dels at disse Udfærdigelser kunde være indbyrdes afvigende, hvad deres Indhold angaar. Nu er det vel saa, at der af alle Haandfæstningerne siden Kong Hans' foreligger to, delvis endog tre Udfærdigelser, men vel at mærke, disse er hverken indbyrdes uoverensstemmende eller beregnede til at gælde for visse Landsdele. Kong Hans' og Kristjern II's Haandfæstninger var dansk-norske, og af dem udfærdigedes da eet Exemplar for Danmark og eet for Norge; af de senere Kongeløfter gik Hovedexemplaret til Rigsraadet, men ligeledes Kongen fik ret naturlig en Udfærdigelse og undertiden Kongens Kancelli ogsaa et Exemplar¹⁾. Man ser, at Kofod Anchers Theori om de

zu Gebote stehen, als dem ersten Oldenburger vor der Besteigung des dänischen Thrones die Bestätigung abverlangt wurde“ (I, 214). Det fremlyser vist klart heraf, at heller ikke Waitz har forstaaet, at Schauenburgerne netop aldrig har haft nogen Originaludfærdigelse af Valdemars Haandfæstning, og for saa vidt var han da uberettiget til at lade den danske Paastand om, at Artiklen nødvendigvis maatte være blevet benyttet under Lensprocessen, helt uanset.

¹⁾ Sml. Secher, Corpus constit. I, 54 ff. Allerede af Valdemar Atterdags saakaldte Haandfæstning af 1360, der i Virkeligheden er hans og Stormændenes gensidige Forpligtelsesbrev, foreligger der to Udfærdigelser, hvoraf Kongen synes at have faaet den ene; i alt Fald anføres i Registraturen over Brevene paa Kalundborg (Ældste Archivreg. I, 72) et Exemplar af dette Brev.

provinsielle Udfærdigelser aldeles ikke finder Støtte her, og hans Tanke om indbyrdes Uoverensstemmelser gør det endnu mindre; den sidste Idee støttes hos ham kun ved en Henvisning til, at en enkelt Artikel i Kristoffers Haandfæstning er udeladt i flere Afskrifter af denne, men Forf. synes end ikke selv at mene, at denne Udeladelse peger tilbage paa en afvigende Originaludfærdigelse.

Hele Theorien kommer da udelukkende til at hvile paa den Paastand, at det i Afskrift kendte Exemplar af Valdemar Eriksøns Haandfæstning ses at være beregnet for Skaane. Kofod Ancher¹⁾ tænker her paa, at der i et Par af Artiklerne synes at være taget særligt Hensyn til skaanske Forhold. Dette beror dog vist paa et Fejlsyn; naar der i Art. 40 tales om „Borgerne i Lund og Indbyggerne i de andre Købstæder“, forklares dette Udtryk let ved den høje Anseelse, Lund nød — og det ingenlunde blot som Ærkebispens Sæde²⁾ —, og naar det i Art. 13 fore-

¹⁾ Sml. Lovhist. II, 135.

²⁾ Naar det synes at have forbavset Kofod Ancher her at se Lund nævnt i første Række blandt Danmarks Byer, er det vel den traditionelle Tanke om Roskilde som Hovedstad, der har spøget i hans Hjerne. Jeg har bekæmpet denne Idee for den senere Middelalders Vedkommende i en lille Afhandling i Tilskueren 1889; og man kunde vist modsat med mere Ret tale om Lund som Rigets Hovedstad, naar man derved ikke glemmer, at Forestillingen om en Hovedstad overhovedet var meget løs; allerede Knud VI kalder 1185 Lund *metropolis Danicæ*, i det følgende Aarhundrede bruger Forfatteren af Kjælds Levned det samme Udtryk (SRD. IV, 429), og fra en senere Tid har jeg truffet Udtrykket: *caput regni*, uden at jeg i Øjeblikket kan sige, hvor. — Jeg nyttede Lejligheden til at udtale, at naar en Anmelder „S.“ i Dagbladet 18. Novbr. 1889 ved at omhandle min førnævnte Afhandling bestrider min Paastand, at „Middelalderens Stat“ ikke havde en fast Residens, ingen Hovedstad, og fører Paris, London m. m. i Marken derimod, saa har han formaliter utvivlsomt Ret; jeg, der i den lille Skizze helt igennem alene talte om Danmark, havde ganske vist et Par Steder

skrives, at alle de kongelige Borge i Skaane og Halland, tre undtaget, skal nedbrydes, hænger det sammen med, at den foregaaende Haandfæstning havde paabudt Nedbrydelsen af de nørrejydske Borge; modsat kan man minde om, at Art. 17 særlig nævner Tolden i Aarhus og Kalundborg. Paa den Art Træk er det højst uberetiget at bygge en Theori om provinsielle Udfærdigelser af Haandfæstningerne, hvortil intet ellers hentyder, og hvad angaar, at der skulde have foreligget afvigende Udfærdigelser, saa strider dette jo egentlig skarpt mod selve Haandfæstningens Begreb; det er en Rigslov, om nogen er det, vedtaget af Rigets Mænd og Rigets Konge¹⁾.

Kofod Anchers Theori maa da ubetinget opgives; med noget bedre Grund kunde man tænke paa den Mulighed, som Werlauff antyder, at Valdemar Eriksøn

---

sagt „Middelalderen“ uden udtrykkelig at fremhæve, at jeg derved ikke tænkte paa Evropa, men paa Danmark. Den lille Ukorrekthed synes dog ret tilgivelig, og den skarpsindige Anmelder kunde vel nok have gættet sig til, at dette maatte være Forklaringen paa den Paastand, som stødte ham saa meget.

¹⁾ Det ses af et Dokument af 1386 (Rigsark., Ribe Bisp Nr. 170), at Viborg Domkapitel da i sin Varetaegt havde Kong Olufs Haandfæstning og Landefreden af 1376; det første Brev indføres fuldstændig. Helt igennem stemmer Genparten med den endnu bevarede Original; kun lige mod Slutningen er der den Afvigelse, at Kongens Løfte (*Nos igitur Olavus* osv.) staar forud for Rigsraadernes Stadfæstelse (*Ut autem hec omnia* osv.). Jeg formoder dog, at dette kun beror paa en Skriverfejtagelse, og at der i Virkeligheden har foreligget Skrивeren det samme Exemplar af Haandfæstningen, som siden overførtes til Lund; denne Stad var jo i 1376 og 1377 som Pant i Hanseaternes Besiddelse, og deri kan ligge Forklaringen paa, at man ikke straks har henlagt disse Olufs Breve i Rigets almindelige Brevgemme, men derimod foreløbig deponeret dem hos Viborg Kapitel. Andre vil maaske anse det for nærmere liggende at tro paa to Udfærdigelser, men disse har altsaa i det mindste ikke frembudt nogen Afvigelse, hvad selve Indholdet angaar.

kunde have udstedt to Haandfæstninger, den ene nogen Tid efter den anden. Frederik I har saaledes først efter sit Valg i Jylland udstedt een Haandfæstning, siden efter sin Anerkendelse i hele Riget en anden, og den historiske Situation, der i 1523 foranledigede denne Dobbeltthed, har noget tilsvarende i Aaret 1326. Da den lille Valdemar d. 7. Juni udstedte sin Haandfæstning i Viborg, var blandt de tilstedeværende Stormænd Jylland rigeligst, maaske udelukkende repræsenteret, og der nævnes f. Ex. ingen Prælat fra Landene øst for Storbælt; man kan dertil minde om, at i selve Viborghaandfæstningen lover Kongen, at han og hans Formynder paa det førstkomende Danehof vil udgive et yderligere Sikkerhedsbrev for deres Overholdelse af de vedtagne Artikler¹⁾. Imidlertid træffer allerede Viborghaandfæstningen Bestemmelser vedrørende hele Riget, og i det sidstnævnte Løfte ligger jo heller intel om, at Haandfæstningens Indhold skulde ændres; Frederik I's anden Haandfæstning svarer da ogsaa ganske i Indhold til hans første. En ny Haandfæstning af 1326 med afvigende Indhold er om ikke en Umulighed, saa i det mindste overordentlig usandsynlig.

Det viser sig da, at den Vanskelighed, der her møder os, er langt større, end man hidtil har troet. Alt synes at tale for, at Valdemar Eriksøns Haandfæstning maa have lydt saaledes, som vi nu læser den i Afskriften, og i denne finder vi ikke den Artikel, der blev forelagt Grev Kristjern 1448. Vi tvinges derved til først endnu

---

¹⁾ *Insuper nos Waldemarus rex et G. comes supradicti promittimus bona fide, quod pro premissis omnibus firmiter, ut premittitur, observandis in parlamento generali proximo celebrando amplioem faciemus cautionem secundum meliorum regni consilium, prout eis videbitur expedire.*

en Gang at overveje, om vi dog ikke skulde have taget Fejl ved at henføre denne Artikel til Haandfæstningen.

At søge Artiklens Hjem andetsteds fører dog til en Række Usandsynligheder. Vil man, hvad der i saa Fald er det eneste rimelige, tænke sig, at Artiklen har staaet i en eller anden Aftale, truffet mellem den nyudnævnte Kong Valdemar og hans holstenske Formynder, passer dette allerede daarlig med Artiklens Stil og fyndige Udtryksmaade; lige saa fortræffelig som denne stemmer med Haandfæstnings sproget, lige saa underlig vilde den være i en Aftale, der særlig gik ud paa at ordne Hertugdømmets fremtidige Forhold til den danske Krone, og hvori man maatte vente Aftalerne udviklede med en vis Bredde, ikke fremsatte i denne Lapidarstil, der er saa karakteristisk for Haandfæstningerne og hænger sammen med disses mangesidige og forskelligartede Indhold. Fremdeles: en saadan Aftale maatte jo være gent blandt Schauenburgernes vigtigste Dokumenter; men skønt Grevehusets Arkiv fra gammel Tid af er bevaret paa en aldeles fortrinlig Maade, spores en saadan Traktat dog aldrig deri. Vi har omtalt det betydningsfulde i, at Artiklen aldeles ikke citeres under den store Lensstrid med Erik af Pommern; saa let dette er at fatte, om Artiklen har staaet i Haandfæstningen, saa vanskelig bliver det, om den indføres i et Dokument, som Greverne maatte have haft i deres egne Brevgemmer. Og endelig, sidst, men ikke mindst: hvorledes kan det forklares, at Grev Kristjern blandt de ham forelagte Breve udtrykkelig nævner „Kong Valdemars Haandfæstning“, naar der i denne aldeles intet stod om Sønderjylland og dets Særstilling?

Nej, vi kan ikke komme bort fra den Tanke, at

Artiklen hører hjemme i Haandfæstningen, og vi staa saaledes overfor det afgørende Dilemma: Enten er Artiklen falsk, og saa falder det af sig selv, at den ikke staa i Afskriften af Haandfæstningen, — eller ogsaa har den virkelig staaet i Haandfæstningen, og saa maa den af en eller anden Grund være udeladt i den Afskrift, der ellers nu er vor eneste Kilde til at kende Valdemars Kongeløfter.

Denne Afskrift findes, som allerede sagt, i Lunde Kapitels Brevbog (*Registrum ecclesie Lundensis*), der er affattet 1494 og nu gemmes i det svenske Rigsarkiv¹). Af de Breve, der er optagne i dette store Haandskrift, er mange endnu bevarede i Original, og disse viser, at Afskrifterne i det hele og store er gjorte med Omhu.

---

¹) Haandskriftets Fortale og Indholdsliste er trykt i SRD. VII, 247. — Desuden foreligger Valdemars Haandfæstning afskrevet i Haandskriftet Arnemagn. Saml. 4to, 28, men denne Afskrift er vistnok kun en Kopi af Lundebogens. Udgaven i Aarsberetu. fra Geheimearch. II, hvor Haandfæstningen aftrykkes efter Langebeks Afskrift af Lundebogen med Varianter efter det Arnemagnæanske Haandskrift, synes vel at føre til et andet Udslag, men er ganske vildledende. Man finder nemlig her blandt Varianterne adskillige Læsemaader, der ubetinget er bedre end Lundebogens, og altsaa skulde bevise, at den anden Afskrift ogsaa stammer umiddelbart fra Originalen; jeg nævner saaledes i Art. 14 om Erik Klippings Mordere: *presentaliter*, i Art. 31: *gratum* (for: *contra*!), i Art. 37: *nullatenus*, dertil *premissis* (for: *promissis*) i det ovfr. S. 228 anførte Stykke. Heldigvis er Lundebogens Afskrift ogsaa trykt i Dipl. Svecanum III, 714, og det fremgaar af denne Udgave, at Lundebogen paa alle de nævnte Punkter har det rette; Fejlene stammer simpelt hen fra Langebek. Beviserne for den anden Afskrifts Uafhængighed forsvinder dermed, og at den kun er en Kopi af Lundebogens, derpaa peger afgørende, at den Overskrift, som Afskriveren har givet Haandfæstningen i den lundske Codex, gaar igen i det arnemagnæanske Haandskrift.

Fejlfri er Brevbogen dog langt fra, og den Mulighed frembyder sig da straks, at den omhandlede Artikel i Haandfæstningen kan være glemt ved en ren Inkurie af Afskriveren. I sig selv er denne Mulighed ikke fjerntliggende; hvor let kunde en Kopist ikke i det lange Aktstykke med dets talrige Artikler komme til at forbigaa een, komme til at springe fra et *Item* til et andet? Men man vægrer sig dog ved at tro, at dette kan være Forklaringen; det vilde dog være et næsten utroligt Spil af den blinde Skæbne, om Kopisten netop havde oversprunget den ene eneste Artikel i Haandfæstningen, som er kommet til os ad anden Vej.

Man føres da til at overveje, om Artiklen ikke kan være udeladt med Forsæt. Ganske vist kan jeg ikke forestille mig, at den værdige Kännik, der har forestaaet Affattelsen af Brevbogen, har udøvet Kritik ved sit Afskriverarbejde; er Artiklen ikke blevet medtaget, maa den i hans Tid have været overstreget i selve Originalen eller mærket paa en Maade, der gjorde det rimeligt at forbigaa den ved Afskrivningen. Spørgsmaalet bliver, om der kan tænkes nogen Grund til saadant i den Tid, der ligger mellem Hertug Adolf og Afskriften, eller med andre Ord i Aarene 1448—1494.

Vist er det i det mindste, at Valdemar Eriksøns Haandfæstning har haft en Skæbne, der skiller den ud fra alle vore andre Haandfæstninger. Det viser sig allerede deri, at Originalen til den ikke mere eksisterer; naar ellers Haandfæstningernes Række er aldeles fuldstændig, og det i sig selv er en given Sag, at man omhyggelig har bevaret disse Dokumenter, der var Rigets vigtigste Privilegier, kan man vanskelig tro, at denne Forsvinden

ene af Valdemars beror paa en blot Tilfældighed¹⁾. En saadan Forklaring kommer til at ligge end fjernere, naar man lægger Mærke til, at netop Valdemars Løftbrev aldrig medtages blandt de Haandfæstninger, som man saa ofte finder optaget i Lovhaandskrifterne²⁾. At supplere Afskrifterne af Provinslovene med disse Statsakter bliver vel først almindeligt i sidste Halvdel af det femtende Aarhundrede og hænger sammen med det da fuldt udprægede Rigsraadsregimente; men det gaar dog altsaa tilbage til en Tid, da Valdemars Brev endnu laa sammen med de andre Haandfæstninger i Lunde Kapitels Arkiv, og naar man da alligevel undlod at medtage dette, maa det have haft en bestemt Grund. Mest betegnende er det, at Biskop Knud Mikkelsen i sin glosserede Udgave af Jydske Lov heller ikke tager Hensyn til Haandfæstningen af 1326; medens han rundt om i sit Værk citerer alle de andre Haandfæstninger og i et Tillæg optager dem i Afskrift, existerer Valdemars ikke for ham, og det skønt hans Værk er afsluttet 1488, seks Aar før den lundske Afskriver kopierede dette Dokument³⁾.

Denne gennemgaaende Seen bort fra Valdemars Haandfæstning synes kun at kunne forklares paa een

¹⁾ Haandfæstningen af 1326 er forsvundet paa et temmelig tidligt Tidspunkt, før de øvrige Haandfæstninger fik deres første Arkivnummerering; efter denne, der vistnok i alt Fald ikke er yngre end o. 1600, har Haandfæstningen af 1320 Mærket: *k I*, Valdemar Atterdags af 1360: *II*, og Olufs: *III*. Hvitfeldt har heller ikke kendt Valdemar Eriksons Haandfæstning, og naar Mogens Madson taler om den (Rørdam, Monumenta 2. R. II, 121), stammer hans Kundskab sikkert ikke fra Originalen, hvad man skulde tro efter hans Udtryksmaade, men fra Lunde-bogen, der paa saa mange Punkter har været ham en Hovedkilde.

²⁾ Om en eneste Undtagelse se ovfr. S. 230 Anm.

³⁾ Sml. L. Holberg, Dansk og fremmed Ret S. 11, 20.

Maade: man har ikke tillagt hans Kongeløfte samme Værdi som de andre, fordi man ikke har anerkendt Valdemar selv som retmæssig Konge. Hvad Datiden har vidst om Danmarks Forhold i Valdemar Eriksøns Dage, var sikkert ikke meget; det væsentligste, maaske alt var, hvad man kunde læse sig til i den saakaldte Jydske Krønike („Thomas Gheysmer“), der forelaa i talrige Afskrifter og i det femtende Aarhundrede endog to Gange blev oversat paa Plattysk, ja til sidst trykt paa dette Sprog. I denne stod kortelig forklaret, at de Danske havde rejst sig imod den tyranniske Kristoffer II og efter hans Flugt til Tyskland valgt den unge sønderjydske Hertug til Konge; snart efter havde de dog følt sig saa ilde behandlede af de Tyskere, de havde indkaldt, at Kristoffer atter var blevet hentet tilbage¹⁾. I sin Kongerække gav Forf. ikke Valdemar Eriksøn nogen Plads, og dette blev maaske det mest afgørende; for dem, der søgte deres Kundskab om Fortiden i denne Krønike, maatte en Haandfæstning af en Konge, der savnedes i Kongerækken, paa Forhaand være mærket som mistænkelig. Vi ser da ogsaa, at i den danske Rimkrønike, der er forfattet i Kristjern I's Tid, er den slesvigske Valdemar ikke blot udeladt blandt den hele Række af Konger, der her skildrer deres egen Historie, men i Kristoffers Rim nævnes han heller ikke, og det samme fremtræder i Povl Helgesøns Skildring af Danmarks Historie; skønt denne Historiker her helt igennem lægger den jydske Krønikes Fremstilling til Grund og omtaler Kristoffers Flugt ud af Riget, siges der intet om, at Riget under hans Fraværelse havde en anden til Konge²⁾. Man ser, det gaar

¹⁾ SRD. II, 391.

²⁾ Rørdam, Monumenta 2. R. II, 438.

med Valdemar i Historieskrivingen ganske som med hans Haandfæstning: han underkendes først som Konge og udelades sluttelig helt.

Det var da sikkert ud fra det femtende Aarhundredes Forudsætninger og historiske Kundskab fuldt berettiget, at man ansaa Valdemar som en Modkonge, hvis Kongeværdighed var yderst omtvistelig, og at man derfor ikke regnede hans Haandfæstning med til de virkelige, fuldtgyldige Kongeløfter. Men hvad er det, der har gjort Tiden saa skarptseende og nøjeregnende paa dette Punkt, medens man dog ellers i Middelalderen hverken plejede at være skeptisk eller kritisk? Jeg svarer: det er netop den om Sønderjylland handlende Artikel i Valdemars Haandfæstning, der her har skærpet Opmærksomheden, fordi man i den fandt udtrykt en Bestemmelse, hvis Skadelighed for Riget netop traadte klart frem i det femtende Aarhundrede.

Det danske Rigsraad har sikkert paa denne Tid kun med Misnøje kunnet se paa denne gamle Artikel, der ved Kristjern af Oldenburgs Løfte af 1448 atter var draget frem af en over hundredaarig Glemsel. En Bestemmelse, der udelukkede, at Sønderjylland nogensinde som hjemfaldet Len kunde komme fuldt og helt ind under den danske Krone, har maaske ikke mødt nogen Modstand hos de danske Stormænd, der i 1326 i Forbund med Grev Gert satte den lille Hertug paa Tronen; men anderledes stod det i det femtende Aarhundrede; Margrete og Erik af Pommern havde jo en Menneskealder igennem haft Sønderjyllands Generhvervelse som deres vigtigste Formaal, og at dette Land var en umistelig Del af det danske Rige, var en Overbevisning, der derved maatte være fæstnet hos enhver dansk og ikke mindst

hos dette Rigsraad, der nu følte sig som den egentlige Herre i Riget. Rigsraadet havde fundet sig i at tilstaa Schauenburgeren Adolf arvelig Forlening paa Hertugdømmet, men hvo veed om ikke dennes Barnløshed allerede da havde taget meget af Braadden fra denne Indrømmelse, og der er i det mindste al Grund til at tro, at den Bestemmelse, der var vedtaget i 1326, nu af Rigsraadet blev modtaget med skarp Misbilligelse.

Men ikke længe efter 1448 indtraadte der endda en politisk Situation, der maatte gøre Artiklens Uheldighed indlysende ogsaa for Danmarks Konge. Det er jo sikkert nok, at den Ordning, der i 1460 blev truffet af Slesvigs og Holstens Forhold til Danmark, kun stemmer ilde med Artiklens Ord; at den danske Konge blev sin egen Lensmand i Slesvig, passer dog ikke med, at „aldrig skal een og samme være Herre baade i Hertugdømmet og i Riget“. Og lidt senere begyndte Tvisten mellem Kristjern I's to Sønner om Hertugdømmerne; Frederik gjorde Krav paa at ville have hele Slesvig for sig alene, og atter her kunde den gamle Artikel føres i Marken imod Danmarks Konge.

En udpræget Misbilligelse baade hos Danmarks Rigsraad og hos Rigets Konge af Løftet fra 1326, det turde være det, der har gjort det femtende Aarhundrede saa skarpsynet overfor de Mangler, der knyttede sig til den Haandfæstning, hvori den stod, og til den Konge, der havde udstedt Haandfæstningen. Og her kan vi da endelig skimte Grunden til, at netop denne Artikel er blevet udeladt ved Afskrivningen af Valdemars Haandfæstning i Lundebogen. Enten Artiklen nu har været helt overstreget i Originalen, eller den i Randen er blevet mærket med en Tilføjelse om, at den er „ugyldig“ eller

„ikke mere gyldig“, — et eller andet i den Retning passer nøje til den Behandling, som Haandfæstningen i det hele og Kong Valdemar selv har faaet i Datiden. Først Underkendelse og Udeladelse, til sidst en fuldstændig Forsvinden, det er det, der er overgaaet baade Kongen, hans Haandfæstning og endelig selve den enkelte Artikel.

Dette er den Forklaring, jeg henvises til, naar jeg holder mig til den Udvej, at Fejlen ligger i Afskriften. Som modsat Mulighed staar, at Artiklen i Reversen fra 1448 er forfalsket.

Skulde det være Tilfældet, maa Skylden for Falskneriet lægges paa Hertug Adolf. Vi kan ikke mere som den ældre Tids Forskere tale om Falskneri fra en eller anden ubestemt Tid og med en usikker Ophavsmand; havde Artiklen været skaffet til Veje ved et Falskneri, der laa forud for Hertug Adolfs Tid, maatte den være fremlagt under Lensprocessen, hvor den vilde have været saa skarpt et Vaaben imod Erik af Pommern¹⁾. Nu maa Anklagen for Forfalskning rettes mod Hertug Adolf²⁾, og det bliver da afgørende, om vi kan tillægge denne Fyrste en Fremgangsmaade, der i Dalidens Øjne stod som lige saa umoralsk og uværdig, som den vilde være det i vor Tid. Svaret maa sikkert være et ubetinget Nej. Hertug Adolf fremtræder hele sit Liv igennem som

¹⁾ Det er maaske ikke overflodigt udtrykkelig at udtale, at blandt hele det store Aktmateriale, som de holstenske Grever fremdrog under denne Proces, er der sikkert ikke et eneste Brev, hvis Ægthed er tvivlsom.

²⁾ Den Mulighed, at Hertugen selv er blevet ført bag Lyset af en anden, ligger i sig selv fjernt, og Adolfs Forbindelser med det danske Rigsraad vilde jo desuden let have tilladt ham at skaffe sig Vished, om man havde forelagt ham en saadan Forfalskning.

en yderst agtværdig Mand; han er en klog og energisk Fyrste, fast og maadeholden; der er intet Træk i hans Liv, der kan berettigge eller blot sandsynliggøre en Beskyldning imod ham for Falsk. Han kæmper mod Danmark i den fulde Overbevisning om, at han har Retten og Sandheden paa sin Side; aldrig finder vi ham paa Krogveje, intetsteds sporer vi noget Skridt af ham, der ikke taaler at maales med den strengeste Morals Regler.

At tillægge Adolf et Falskneri vilde da være at beskyldte ham for noget, der ganske strider imod, hvad vi ellers veed om hans Moral; men at lade ham fabricere en Haandfæstningsartikel og forelægge Søstersønnen den, det vilde dertil være at tillægge ham en Dumhed, som aldeles ikke passer med, hvad vi veed om hans Intelligens. Man forstaar vel, at Hertug Adolf i det Øjeblik, da han var i Færd med at hjælpe sin nærmeste Frænde til at erhverve den danske Krone, har ønsket at sikre sit Hertugdømme mod at blive inddraget under Kronen; men man kan jo heller ikke være i Tvivl om, at Kristjern, der uden Onklens Mellekomst ikke kunde have det mindste Haab om at opnaa Valg i Danmark, maatte være fuldt villig til at love denne at respektere Slesvigs Særstilling og til at afgive en derhen stilende Forpligtelse under hvilken Form, Morbroderen maatte finde det heldigst. Men at Adolf saa har valgt at lade ham formulere sit Løfte som en Stadfæstelse paa en Haandfæstningsartikel, det vilde jo, naar denne var uægte, være en Dumhed uden Mage, saa vist som Kristjern var paa Vejen til det Rige, hvori den ægte Haandfæstning gemtes i Original. Og endda skulde denne Dumhed her være parret med en sand Genialitet. Falskneren skulde paa en hartad vidunderlig Maade have evnet paa en Prik

at træffe den ejendommelige Stil i de gamle danske Haandfæstninger¹⁾, og Hertug Adolf maatte ved at skrive denne Artikel med en storartet Intuition have forstaaet at skabe, hvad hans store Stamfader, den kullede Greve, allerede burde have skaffet til Veje; i to Linier har han vidst skarpt at fastslaa en Bestemmelse, som det vel var rart at have i 1448, men som dog var uendelig meget mere paatrængende i 1326, da en holstensk Greve satte den sønderjydske Hertug paa Danmarks Trone og selv vilde sikre sig Forleningen med hans forhenværende Hertugdømme.

Saaledes staar da Spørgsmaalet om Uægtheden af den Artikel, man har kaldt *Constitutio Valdemariana*. Problemet indeholder kun een Vanskelighed, men ganske vist en meget stor; man maa vælge mellem, om man vil tro paa Hertug Adolf eller paa Haandfæstningsafskriften. For mit Vedkommende er jeg ikke i Tvivl om Valget. Paa den ene Side taler indre og ydre Kriterier alle for Haandfæstningsartiklens Ægthed; paa modsat Side staar blot noget negativt, dette, at Artiklen ikke er medtaget i Lundebogens Afskrift. Jeg har søgt at paavise, hvorledes dette mulig kan forklares; andre vil maaske foretrække at vende tilbage til en ældre Tids Forklaring eller kunne paavise en ny. Men selv om man skulde blive nødt til at sige, at vi slet ikke kan forklare

---

¹⁾ Selve Udtrykket *ducatus Sunderjutie*, hvoraf Werlauff tog lidt Anstød, taler, ret beset, imod et Falskneri. En Falskner vil enten naivt holde sig til sin Tidsalders Udtryksmaade eller strengt slutte sig til de Dokumenters Ord, der foreligger ham; det første vilde her have givet: *ducatus Slesvicensis*, det andet: *ducatus Jutie*, som det hedder i Forleningsakterne af 1326. Udtrykket *Sunderjutie* peger derimod paa, at Affatteren bevæger sig frit i det 14. Aarhundredes Sprog.

Udeladelsen, saa kan dette negative, dette *argumentum e silentio* i mine Øjne aldrig være nok til at bære en Paastand om Uægthed; vor Ikke-Viden kan ikke retfærdiggøre en Beskyldning for Brevforfalskning imod en ellers sagesløs Mand.

3. Artiklens Fortolkning og Gyldighed.

Naar jeg fastholder Ægtheden af Bestemmelsen fra 1326, bør jeg vel ikke unddrage mig fra at udtale mig om, hvorledes den skal forstaas, og hvilken statsretlig Vægt der bør tillægges den.

Det første er forholdsvis let. Naar Artiklen forbyder, at Hertugdømmet maa forenes med Riget, saaledes at een og samme kan være Herre begge Steder, saa kunde dette ganske vist efter Ordlyden forstaas saaledes, at ethvert Baand mellem Riget og Hertugdømmet skulde være løst. Den historiske Situation viser dog klart, at Ordene maa fortolkes noget indskrænkende; Bestemmelsens Ophavsmand, Grev Gert, modtog jo selv Slesvig som et Len af den danske Konges Haand, og det kan ikke antages, at han paa Danehoffet i August Maaned 1326 er blevet nødt til at nøjes med mindre end, hvad han allerede havde i Tankerne, da han i Juni fik indsat Artiklen i Valdemars Haandfæstning. Herom har da ogsaa alle kyndige været enige, selv paa tysk Side; baade Dahmann og Waitz, for blot at anføre Hovedmændene, betoner, at Artiklen ikke gaar ud paa at ophæve Lensbaandet mellem Hertugdømmet og Riget. Hvad den derimod udelukker, er, at Hertugdømmets Lensselvstændighed kan ophøre; Lenet kan aldrig inddrages, Sønderjylland aldrig inkorporeres i Riget, for at bruge det moderne Udtryk, der svarer nærmest til Artiklens *annectere*.

Adskillige baade danske og tyske Forfattere har ment, at Artiklens Ord skulde eller i alt Fald kunde fortolkes paa en endnu mere indsnævrende Maade. De mener, at Ordningen af 1460, hvorved Kristjern I blev valgt til Hertug i Slesvig (og Greve i Holsten), skønt han i Forvejen var dansk Konge, godt lader sig forene med Artiklens Ord; disse udelukker kun, at den samme kan være Herre baade i Riget og i Hertugdømmet, men ikke, at den samme Mand kan regere som Konge i Danmark og som Hertug i Slesvig¹⁾. Det forekommer mig, at man efter Ordlyden vanskelig kan indrømme Tilladeligheden af denne Fortolkning, og jeg veed i det mindste een Mand, der bestemt vilde have nægtet den, — selve Artiklens Ophavsmand; Grev Gert vilde sikkert ikke have fundet Bestemmelsen opfyldt, om Kong Valdemar Eriksøn i Aaret 1326 havde forlenet sig selv med Hertugdømmet. Udelukker man den videst mulige Fortolkning, fordi denne ikke stemmer med den historiske Situation, maa man paa den anden Side ogsaa afvise den snævrere mulige, der endnu mindre lader sig forene med Affatterens Tanke og Hensigt.

Spørgsmaalet om Bestemmelsens statsretlige Gyldighed er adskilligt vanskeligere og deler sig i flere.

Werlauff udtaler, at alle danske Historikere, hvad de saa har ment om Ægtheden af *Constitutio Valdemari*, i det mindste har været enige om at frakende den statsretlig Virkning; „i ethvert Tilfælde maatte den nemlig

¹⁾ Saaledes især Waitz i Nordalbing. Stud. III, 70. Dahlmann holder paa det modsatte, se hans Geschichte von Dänemark II. 203: „Nithin stand fest . . . dass das Herzogthum nie wieder an die Krone gezogen werden durfte, selbst auch so nicht, dass bei getrennter Verfassung und Verwaltung der König von Dänemark zugleich Herzog von Schleswig wäre“.

erkendes at være udstedt af en Modkonge, under Indflydelse af en Formynder og udelukkende i dennes Interesse“. Uden at have undersøgt, om der virkelig har været en saa almindelig Enighed om denne Afgørelse, forekommer det mig i alt Fald givet, at den er ganske uholdbar. At man i det 15. Aarhundrede kunde udelukke Valdemar Eriksøn af den danske Kongerække, er forstaaeligt paa Grund af Tidens ringe historiske Kundskab; men allerede for Hvitfeld faldt det vanskeligt at begrunde dette¹⁾, og med ringe Ret har en senere Tid her fulgt den traditionelle Opfattelse. Det er et Faktum, at Kongen er blevet valgt paa den fuldgyldigste Maade og ogsaa kommet i virkelig Besiddelse af Riget; „det er derfor en Daarskab at ville slette den sønderjydske Valdemar af vor Kongerække; efter Formen har ingen siddet paa Danmarks Trone med en højere Legitimitet“²⁾. At hans Haandfæstning var udstedt under Indflydelse af den Formynder, der var anerkendt ikke blot som Kongens, men ogsaa som Rigets *tutor*, kan umulig have nogen ugunstig Indflydelse paa dens Gyldighed, og at Bestemmelsen i den omhandlede Artikel „udelukkende“ er i Grev Gerts Interesse, er jo end ikke rigtigt; den sikrer Hertugdømmets Selvstændighed, uden blot at nævne, til hvem det skal forlenes. Jeg antager ogsaa, at en saadan juridisk Doktrinisme som denne, Aarhundreder efter at erklære en Konge for uretmæssig, som Samtiden har anerkendt, ligger Nutidens historiske Opfattelse saa fjernt, at der ingen Grund er til yderligere at dvæle derved.

1) „Derfaare regnis han icke iblant vore Konger, fordi han blef icke Konge til hans døde Dag, men sagde sig siden af met Regimentet. Thi ellers hafde wi fem Woldemars.“

2) Saaledes A. D. Jørgensen (Nord. Tidskr. 1883, S. 199).

Med mere Grund kunde man derimod paastaa, at Artiklen som indført i Valdemar Eriksøns Kongeløfte ikke kan have haft Gyldighed ud over denne Konges Tid, siden den ikke er blevet gentaget i senere Haandfæstninger¹⁾. Spørgsmaalet fører langt ud over denne enkelte Artikel og har i sin Almindelighed en meget stor Interesse for Forstaaelsen af ældre dansk Statsret. Sidst har Matzen udtalt sig derom i sine „Indledende Undersøgelser om de danske Kongers Haandfæstninger“ (Universitetsprogram 1889), og han kommer efter adskillige Overvejelser til det Udslag (S. 89), at „Haandfæstningerne i deres Helhed kun havde Gyldighed for Udstederens Regeringstid“. Under de Betragtninger, der fører til dette Resultat, har Forf. dog selv fremført saa meget, der peger i anden Retning, at man har Lov til at tvivle om, at Datiden selv har haft saa skarp en Forstaaelse af Sagen, og hvad særlig den Tid angaar, hvorom Talen her er, tror jeg endda, at man vil komme Sandheden nærmere ved at sige omtrent det modsatte. Valdemar Eriksøn stadfæstede jo i sin Haandfæstning udtrykkelig ogsaa Forgængerens, og naar Oluf ved sit Valg lovede at overholde alle sine Forgængeres „Statuter, Privilegier og Haandfæstninger“, kan jeg ikke med Matzen tro, at der her ved „Haandfæstninger“ ikke ogsaa skal tænkes paa Kristoffers og Valdemars; i deres Kroningsed lovede

¹⁾ Naar Werlauff udtaler: „Da Hertug Valdemar senere havde nedlagt den danske Krone og efterladt sig Livsarvinger, var Forleningen af 1326 og den sig dertil formentlig støttende Separatartikel gaaet tilbage“, er dette jo kun rigtigt, hvad angaar Forleningen. Artiklens Indhold staar, som allerede bemærket, ikke direkte i Forhold til Lensbrevet til Grev Gert; Valdemars Arvinger i Sønderjylland kunde lige saa godt beraabe sig paa den.

Kongerne dertil at holde deres Undersaatter ved alle de Friheder, Rettigheder og Privilegier, som deres Forgængere havde givet dem. Det forekommer mig da, at naar der i en Haandfæstning er fastslaaet en Ret, som efter sit Indhold ikke er indskrænket til een Konges Tid, maa den ogsaa gælde udover den enkelte Konges Regering, og Haandfæstningerne fra det 14. Aarh. er jo efter deres Form heller ikke blot Kongens Løfter til Riget; det er Bestemmelser, vedtagne af Rigets Mænd, som Kongen lover for sit Vedkommende at overholde, og hvad paa den Vis Konge og Rige havde vedtaget, maatte dog vist staa fast, indtil Konge og Rige traf andre Bestemmelser om Sagen.

Den Særstilling, der var sikret Sønderjylland ved Artiklen fra 1326, kan da næppe anses for ophævet, blot fordi Bestemmelsen ikke blev udtrykkelig indskærpet i den følgende Tid; det var et Privilegium, som baade Lensmanden i Hertugdømmet og dets Indbyggere havde erhvervet. At Artiklen ikke blev gentaget i Olufs Haandfæstning 1376, forstaas let efter den historiske Situation; men des mere aktuel Betydning maatte den faa, efterat Kristoffer af Baiern og det danske Rigsraad 1440 havde givet Adolf Slesvig som arveligt Len. Denne Schauenburger, der nu sad som anerkendt Hertug af Slesvig, var jo barnløs, og ofte maatte det Spørgsmaal fremstille sig for ham, hvorledes det skulde gaa med Hertugdømmet efter hans Død. Intet Under da, at netop Adolf fremdrog den gamle Haandfæstningsartikel, som først han havde lært at kende, og som i saa stærke Ord sikrede hans Len mod at inddrages under Kongeriget.

For at skaffe Artiklen anerkendt gik Hertugen den meget naturlige Vej at sikre sig, at den tilkommende

Konge vilde overholde den; det opnaaede han ved Kristjerns Revers af 1448. Det næste Skridt maatte være at faa Artiklen optaget i den Haandfæstning, som hans Søstersøn skulde udstede; som bekendt kom Kristjern imidlertid kun til at afgive et foreløbigt og ret kortfattet Kongeløfte, og i dette findes Artiklen ikke. Naar man dog vist maa anse det for mer end sandsynligt, at Adolf har arbejdet paa dens Optagelse, ligger der heri, at han paa dette Punkt har mødt Modstand i det danske Rigsraad, og maaske er det netop ved denne Lejlighed, at man i Danmark først er blevet opmærksom paa Faren ved den gamle Bestemmelse. Hvorledes det saa hænger sammen hermed, var Stillingen fra nu af den, at Kong Kristjern og hans Efterkommere var bundne ved Artiklen, medens der kunde tvistes om, hvor vidt denne maatte anerkendes ogsaa fra det danske Riges Side.

Spørgsmaalet blev brændende, da Adolf døde og Kristjern søgte at erhverve hans Lande. Vi har endnu de Aftaler, hvorved Forholdet ordnedes; af de Forhandlinger, der førte frem dertil, giver den samtidige lybske Krønike en ret indgaaende Fremstilling. I denne Skildring findes der ingen Hentydning til Reversen af 1448 og hvad Kristjern deri havde lovet, men er det tænkeligt, at dette Dokument dog ikke har spillet en Rolle ved Afgørelsen? Kongen kunde ikke have glemt det Løfte, han havde afgivet knap tolv Aar før; de holstenske Raader havde vel allerede da Brevskabet derom i deres Værge¹⁾. Men Kristjerns Forskrivning var et tvægget Vaaben; den kunde bruges imod ham, om han truede

¹⁾ Derom kan der være Tvivl; at Brevet derimod, som A. D. Jørgensen mener, skulde være tilbageleveret Kristjern, maa jeg anse for ganske utroligt. Sml. ovfr. S. 206 Anm.

med at inddrage Slesvig som et tilbagefaldent dansk Len, men den kunde ogsaa anføres imod Holstenerne, naar disse tænkte paa at vælge Kristjern til Hertug og derved give Hertugdømmet samme Herre som Kongeriget¹⁾. Man forstaar da nok, at der i 1460 ikke har været talt højlydt om Kristjernes Revers og den deri indeholdte Forfatningsbestemmelse, og da man enedes om en Ordning, der ingenlunde var i Overensstemmelse med den, kom Reversen og Haandfæstningsartiklen til at høre til de Fortidshemmeligheder, hvorover alle Partier stiltiende lagde et Slør. Reversen blev gemt i Ridderkabets vanskelig tilgængelige Brevgemme; i Danmark forsvandt — om min Gætning har ramt det rette — først Artiklen af Valdemars Haandfæstning, siden denne selv.

Artiklens senere Historie svarer nøje til denne Begyndelse. Saa længe Kristjern I's Efterkommere herskede i Slesvig i nogenlunde Enighed indbyrdes, laa Dokumentet fra 1448 unyttet i Ridderskabets Arkiv; Hvitfeld nævner kun et ubestemt Rygte om, at et saadant Brev „findes i Adelen's Væрге“; en tysk Historiker har faaet meddelt baade Reversens Datum og dens Indhold, dog med en Tilføjelse, hvorved den kommer i god Overensstemmelse med Ordningen fra 1460²⁾. Men da den kon-

¹⁾ Sml. Dahlmann II, 205: „Der König konnte irgend einen beliebigen Herrn sich durch die Belehnung verpflichten, er konnte allenfalls seiner eigenen Gemahlin Dorothea das Lehn zuwenden, und die Waldemarische Constitution blieb doch bei Ehren“.

²⁾ Chyträus' Ord, anførte hos Werlauff S. 9. Da denne tyske Historiker stod i nøje Forbindelse med Familien Rosenkrans, som i sit Arkiv paa Rosenholm gemte Afskrifter af flere af de Akter, der ordnede Slesvigs Forhold til Riget (sml. Heise i Hist. Tidsskr. 5. R. VI, 507, 545 ff.), kunde det ligge nær, at det er herfra, at han har faaet sin Kundskab om Reversen fra

gelige Linie af Oldenburgerne fortrængte Gottorperne fra deres Del i Sønderjyland, drog disse Brevet frem som et Vaaben i Kampen; Kristian V bemægtiger sig den hertugelige Del af Slesvig, og straks bliver Reversen aftrykt i et gottorpsk Stridsskrift (1684). Fra nu af er *Constitutio Valdemariana* stadig paa Tapetet; danske og tyske Historikere, Retslærde og Politikere strides om dens Ægthed og statsretlige Værd, og Hævdelsen eller Bemægtelsen deraf afhænger mere af Forfatterens Nationalitet end af deres videnskabelige Dygtighed eller Methode.

Først i vore Dage har denne middelalderlige Forfatningsbestemmelse mistet al aktuel Interesse. Følgerne har allerede vist sig; en tysk Historiker, Hasse, har nylig, om end i forsigtige Ord¹⁾, udtalt sig mod Ægtheden af denne Artikel, som hans Landsmænd tidligere saa enig holdt fast ved¹⁾; en dansk Gransker, A. D. Jørgensen, har modsat omtalt den som hørende til Valdemars Haandfæstning, uden at antyde nogen Tvivl om dens Ægthed²⁾. Tiden synes da at være inde til at søge dette gamle Stridsspørgsmaal løst ved en indgaaende Drøftelse.

1448. Imidlertid fremgaar det af Registranten over Arkivet paa Rosenholm (Ny kgl. Saml. 4to, 2091), at dette Brev ikke fandtes i Kopi her, hvad der jo ogsaa stemmer med, at Danmarks Riges Kronikeskriver ikke har kendt nærmere til det.

¹⁾ Urkunden und Regesten III, 331: „Ich habe mich bisher von der Echtheit dieser vielumstrittenen Stelle nicht überzeugen können“.

²⁾ 40 Fortællinger S. 158, her under Omtale af Reversen fra 1448. Ved Fremstillingen af Ordningen 1326 har Forf. derimod ikke nævnt Haandfæstningsartiklen fra dette Aar; men hans Mening synes dog utvivlsom.

Naar dette er forsøgt i det foregaaende, skulde det dog derved ikke alene have vist sig, at vi har det Fortrin for ældre Granskninger af dette Spørgsmaal, at vi kan prøve og veje med en videnskabelig Objektivitet, som for et halvt Aarhundrede siden var en Umulighed; det turde tillige træde skarpt frem, at den historiske Undersøgelismaade i den mellemliggende Tid har gjort store Fremskridt. Noget saadant som at tage Faleks tankeløse Formodning om, at Reversens Original er gaaet tabt, for gode Varer kan i vore Dage ikke overgaa en methodisk Gransker, og enhver saadan vil ogsaa straks indse, at det at se en Klage mod Artiklen fra 1326 deri, at Reversen lader den være udstedt af det danske Rigsraad, er at give Anken en fejl Adresse, for endda slet ikke at nævne, at Klagen oven i Købet er urigtig. Hvad vi dog fremfor alt har faaet Øje for, det er, at et Statsbrev ikke er en saadan for alle bekendt Kendsgerning, at Ukendskab med det bliver et Bevis for dets Ikke-Existens; vi veed alle, at Middelalderen gemte sine Dokumenter i vel til-laasede Brevkister, der kun oplukkedes sjældent og da ene af dem, der var Brevkistens rette Indehavere. Det er dette Synspunkt, der har tilladt os at komme ud over den Vanskelighed, som for den ældre Tid stod som den afgørende, denne Paastand om, at de holstenske Grever maatte have benyttet Konstitutionen, om den havde existeret, en Anke, der atter og atter blev fremført af Artiklens Modstandere, uden at dens Forsvarere, saa vidt jeg tror, en eneste Gang har besvaret den.

Det har vist sig, at Vanskeligheden ligger paa et helt andet Punkt, og at det endelige Valg bliver et Valg mellem Hertug Adolf og Haandfæstningsafskriften. Jeg har lagt denne Vanskelighed klart frem, men jeg har

ogsaa sagt, hvorfor vi efter min Opfattelse ubetinget maa holde paa Hertug Adolf og dermed paa Artiklens Ægthed. Det ligger i, at Vanskeligheden strengt taget kommer helt udefra, ikke fra selve Artiklen og dens Efterhistorie; det er, fordi en Paastand om Uægthed bliver en Beskyldning for Falsk imod en Mand, hvis hele Karakter og Intelligens udelukker Tanken derom.
